

Тульчинська С. О.
доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Перепелюкова О. В.
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені С. Кузнеця
Дергалюк Б. В.
кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ

Анотація. В статті розглянуто інтелектуальну складову інноваційного розвитку економіки регіонів та країни. Виокремлено деякі аспекти інтелектуального потенціалу розвитку економіки регіонів. Проаналізовано сучасний стан інтелектуального потенціалу в країні та в регіональному аспекті. Визначено, які регіони країни є найбільшими за інтелектуально-інноваційним потенціалом, а в яких він знижується. Проаналізовано обсяги реалізації інноваційної промислової продукції в країні та в регіональному аспекті. Виокремлено регіони лідера та регіони аутсайтери в питаннях інноваційного розвитку економіки. Встановлено, що на зниження інноваційної активності підприємств в країні мали вплив скорочення та реструктуризація великих промислових підприємств в наслідок кризи, призвели до скорочення та ліквідації наукових структурних підрозділів, лабораторій, патентних підрозділів, науково-виробничих центрів на виробництвах. Визначено, що негативним фактором є невідповідна нормативно-правова база щодо здійснення та регулювання інтелектуальної власності в Україні. В статті було встановлено, що низький рівень продуктивності праці в сфері інноваційного виробництва негативно впливає на рівень конкурентоспроможності та сталого економічного розвитку держави та її регіонів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, регіон, потенціал, промисловість, наука.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку регіональних економічних систем та підвищення конкурентоспроможності економіки держави важливу роль мають наукові знання та практика їх застосування. Саме наукові здобутки стають фундаментом економічного зростання, сприяють інноваційному типу розвитку держави, який здійснюється через сукупність процесів інтелектуалізації та втілення їх у всі сфери людської діяльності. Перехід до ринкової економіки для України супроводжувався низьким рівнем фінансування науково-технічної сфери, незначними видатками на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські розробки, низькою часткою продуктів інтелектуальної праці в загальній структурі виробництва, високим рівнем міграції висококваліфікованих кадрів.

Всі ці процеси негативно відображаються на економічному розвитку регіонів, та знижують інтелектуальний та інноваційний потенціал держави, що потребує запровадження відповідних заходів з боку державних органів влади для формування відповідного сприятливого середовища розвитку інтелектуального потенціалу держави, що й обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення інтелектуального та інноваційного розвитку регіонів України та держави займалися багато вітчизняних та закордонних вчених. Зокрема цю проблему досліджували О. Амоша, Л. Антонюк, В. Геєць, О. Грішнова, С. Мочерний, В. Новицький, С. Тульчинська, В. Приймак, М. Бутко, М. Василенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Надаючи належне науковому доробку у напрямі вивчення інтелектуально-інноваційного розвитку на різних рівнях, необхідно відзначити, що виокремленню особливостей інтелектуальної складової на регіо-

нальному рівні приділено не достатньо уваги та потребує подальших розвідок.

Метою дослідження є визначення інтелектуальної складової інноваційного розвитку економіки регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова економіка в період ХХІ століття характеризується значними кардинальними змінами щодо визначення напрямів економічного зростання. У розвинених європейських країнах, частка секторів економіки, які використовують інтелектуальний капітал складає 50% і щорічно зростає. Країни, які мають високий технологічний рівень розвитку мають потужний науковий потенціал, розвинену систему науки та освіти. Саме ці аспекти визначають розвиток суспільства. У промислового розвинених країнах питома вага результатів інтелектуальної та інноваційної діяльності у вартості суспільного продукту постійно збільшується. Так, в європейських країнах 80% приросту валового внутрішнього продукту створює саме інтелектуальна складова (патенти, «ноу-хау»). На сьогодні в світі діють більше 4 млн. патентів на різні винаходи. Слід також відмітити, що обсяг торгівлі ліцензіями та патентами в світі швидко розвивається кожен рік, і на сьогодні оцінюється у сотні мільярдів доларів на рік. Частка інноваційної продукції, які містять інтелектуальну складову, у розвинених країнах складає 70-85% приросту ВВП. Так, наприклад, у 70 роках ХХ століття частка інтелектуальної праці в загальній вартості продукту становила 3%, то на сьогодні вона складає 35%, а за прогнозами експертів збільшиться до 70% [1]. Таким чином, можна стверджувати, що на сьогодні акценти робляться саме на прискорення інноваційного розвитку економіки, яка включає інтелектуальну складову. В основі інтелектуальної складової лежать інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, трансфер

результатів інтелектуальної праці в діяльність на виробництві. Інтелектуалізація розвитку економіки передбачає створення нової інформації, знань, які носять індивідуальний характер та можуть бути втілені в конкретні продукти та процеси, що містять нову інформацію, а також призводить до розвитку конкурентоспроможності виробництв. Інтелектуальна складова та високий науковий потенціал є основою забезпечення інноваційного розвитку регіонів країни, а також виступає інструментом його реалізації [2].

Таким чином, інноваційний розвиток економіки регіону базується не тільки на ресурсозберігаючих технологіях, інформатизації суспільства, але й на інтелектуалізації всієї виробничої сфери. Економічний розвиток регіонів в більшому ступені залежить від спроможності отримувати нові знання та впроваджувати їх у виробництво. Потужним інструментом є знання та навички працівників, які спрямовані на розвиток високотехнологічної продукції.

Перехід до розвитку інноваційної економіки регіонів є можливим а умови використання інтелектуального та наукового потенціалу, активного розвитку інститутів інтелектуальної власності, впровадження в виробничий процес досягнень та розробок інтелектуального капіталу [3].

Сучасний інноваційний розвиток регіонів України характеризується наступними тенденціями:

Міграція наукових кадрів закордон, що пояснюється погіршенням умов життя, низькою оплатою праці фахівців, відсутністю розвитку наукових та науково-технічних установ, зменшення науково-технічних лабораторій на великих промислових підприємствах, відсутність можливості працевлаштування за фахом. Низька державна підтримка наукової сфери призводить до скорочення розробок та інтелектуальних здобутків. На цей процес має негативний вплив також політична нестабільність в суспільстві, що негативно відображається на інвестиційному кліматі в державі та регіонах, корупція, не досконалість нормативно-правового забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в державі. Так, за період 2016-2018 рр. кількість дослідників, які займалися науковими дослідженнями знизилась на 6064 особи у 2018 році в порівнянні із 2016 роком (рис. 1).

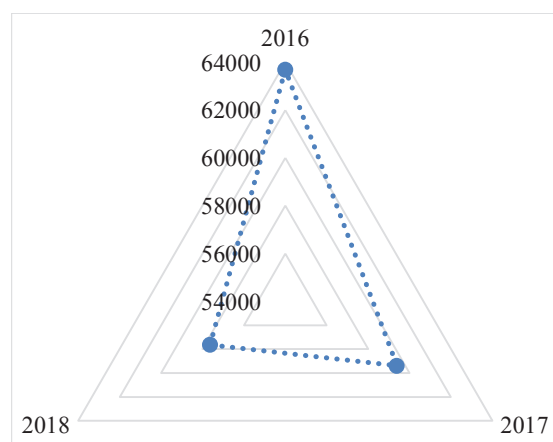

Рис. 1. Кількість дослідників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок (осіб)

Джерело: складено авторами на основі [4]

В регіональному розрізі найбільше зниження за аналізований період відбулося в Харківській області (на 1852 особи), Сумській області (952 особи), Дніпропетровській області (823 особи) та Одеській області (707 осіб). Збільшення наукових кадрів відбулося в Івано-Франківській області (52 особи), Львівській області (320 осіб). Наслідком цього є міграція фахівців, особливо серед молоді та фахівців, які мають наукові ступені. Особливо це стосується фахівців з технічних професій, фізики, сфера медицини.

Скорочення та реструктуризація великих промислових підприємств в наслідок кризи, призвели до скорочення та ліквідації наукових структурних підрозділів, лабораторій, патентних підрозділів, науково-виробничих центрів на виробництвах. Такі наслідки стали негативними для сфери промислової власності. Так, за період 2017-2018 рр. зміна кількості інноваційно активних підприємств в Україні в загальній кількості збільшилась на 18 одиниць. Зміна в регіональному розрізі наведено на (рис. 2).

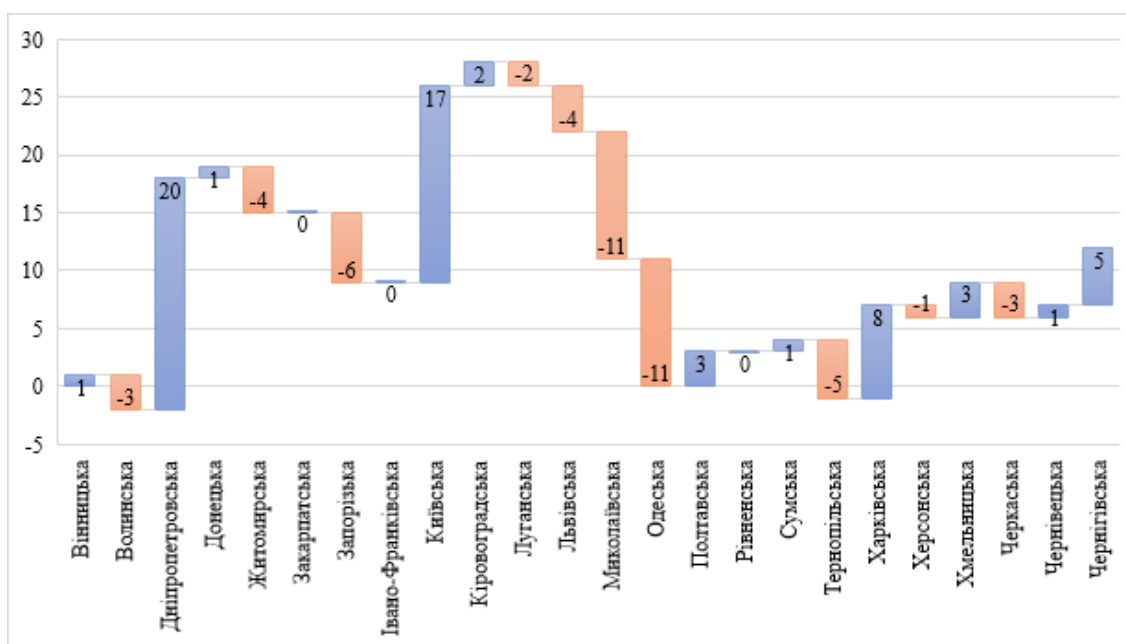

Рис. 2. Регіональний розподіл зміни кількості інноваційно активних промислових підприємств за період 2017-2018 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [4]

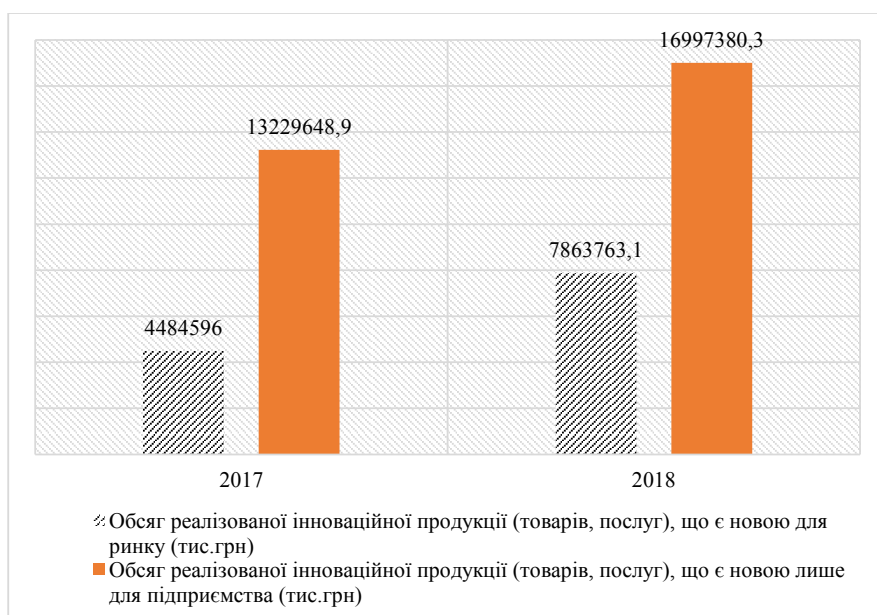

Рис. 3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) промислових підприємств (тис. грн)

Джерело: розраховано авторами на основі [4]

Так, в регіональному розрізі за аналізований період найбільше зменшення кількості інноваційно активних підприємств відбулося в Миколаївській та Одеській областях (11 підприємств), Запорізька область (6 підприємств). Збільшення відбулося в Дніпропетровській області (20 одиниць), Київській області (17 одиниць), Харківській області (5 одиниць).

Такий розподіл пояснюється спеціалізацією регіонального розвитку. Збільшення інноваційної активності промислових підприємств відбулося в тих областях, де промисловість є пріоритетною сферою розвитку. Позитивна тенденція пояснюється збільшенням інвестиційних коштів, які спрямовані на інноваційний розвиток підприємств. Інноваційна активність промислових підприємств найшла своє відображення у збільшенні обсягів реалізації інноваційної продукції (рис. 3).

Так, загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2018 році збільшився у порівнянні з 2017 роком на 7146899 тис.грн. Проте, за аналізований період суттєве збільшення відбулося в реалізації продукції, яка є новою лише для підприємства. Продукція, яка є новою для ринку, також збільшилась, але на 3379167 тис.грн. В регіональному розрізі найбільше зростання інноваційної продукції за аналізований період відбулося в м. Києві (1196138,2 тис.грн), Донецькій області (1026921,5 тис.грн), Кіровоградській області (1000836,8 тис.грн), Дніпропетровській (694482,9 тис.грн). Зменшення обсягів реалізації інноваційної продукції відбулося в Київській області (-671873,5 тис.грн), Тернопільській області (-114463,5 тис.грн), Вінницькій області (-51039,2 тис.грн).

Негативно також впливає на інноваційний розвиток підприємств невідповідна нормативно-правова база щодо здійснення та регулювання інтелектуальної власності в Україні.

Нормативно-правове забезпечення не відповідає сучасним вимогам ринкової економіки. Відповідне реформування та оновлення законодавчої бази у відповідності з європейським вимогам потребує прийняття відповідних

нормативних та законодавчих актів щодо питань подолання кризи та зниження рівня корупції в сфері інтелектуально-інноваційного розвитку.

Низький рівень продуктивності праці в сфері інноваційного виробництва негативно впливає на рівень конкурентоспроможності та сталого економічного розвитку держави та її регіонів. Тому необхідним є розробка та запровадження відповідних заходів щодо підвищення рівня продуктивності праці, що, в свою чергу, позитивно відобразиться на доходах населення, та загальному економічному розвитку регіонів та країни в цілому. Так, витрати на інновації промисловими підприємствами за період 2017-2018 року збільшилися на 3062535,3 тис.грн. В регіональному розрізі за аналізований період найбільший рівень фінансування інноваційної активності промислових підприємств відбулося в Запорізькій області (2820261,5 тис.грн), Харківській області (379238,4 тис.грн), Київській області (373970,9 тис.грн). Суттєве зменшення рівні фінансування інноваційної активності промислових підприємств за аналізований період 2017-2018рр. відбулося в Дніпропетровській області (-439188,4 тис.грн), Кіровоградській області (-340388,8 тис.грн), м.Київ (-208521,6 тис.грн), Волинській області (-76678,1 тис.грн).

Таким чином, для інноваційного розвитку виробництва в Україні необхідним є запровадження програм розвитку які будуть направлені на стимулювання інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку держави та її регіонів. Оскільки, інтелектуальний ресурс в змозі забезпечити переорієнтацію стратегічного вектору розвитку регіонів на сферу інноваційного розвитку. Для цього потрібним є запровадження ефективної системи збільшення інтелектуального потенціалу в країні та активізацію інноваційного розвитку виробництва на базі досягнень науки та техніки та новітніх технологій, що сприятиме інноваційному розвитку економіки регіонів та країни в цілому, що забезпечить підвищення її конкурентних позицій на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Буткін-Сіверський О.Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт. *Інтелектуальний капітал*. 2003. № 5. С. 3–12.
2. Тульчинська С.О. Стратегія розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів – імператив становлення економіки знань. *Ефективна економіка*. № 12, 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>
3. Князев В. Інтелектуальний ресурс місцевого та регіонального розвитку. Інноваційні механізми місцевого та регіонального розвитку. За матеріалами VIII Всеукраїнських муніципальних слухань "Ресурси місцевого і регіонального розвитку: національний та міжнародний аспекти", 29 липня – 2 серпня 2002 року, Судак, Автономна Республіка Крим. Науковий редактор: М. Пухтинський. Київ : Атіка-Н, 2003. С. 320–323.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Butkin-Seversky O.B. (2003). Transformaciya intelektualnoi vlasnosti v innovaciniy product [Transformation of Intellectual Property into an Innovative Product]. *Intellectual Capital*, vol. 5, pp. 3–12.
2. Tulchynska, S. (2011). Strategiya rozvitku intelektualno-innovacinoi sistemi regioniv – imperative stanovleniya ekonomiki znan [Strategy for the development of the intellectually innovative system of regions is the imperative of becoming a knowledge economy]. *An efficient economy*, vol. 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (accessed 25 April 2018).
3. Knyazev, V. (2002). Intelektualniya resurs misceвого ta regionalnogo rozvitku. [Intellectual resource of local and regional development]. Innovative mechanisms of local and regional development. Based on the Proceedings of the VIII All-Ukrainian Municipal Hearings "Resources of Local and Regional Development: National and International Aspects", 29 July – 2 August, Sudak, Autonomous Republic of Crimea. Scientific editor: M. Pukhtinsky. Kiev: Attica-H, pp. 320–323.
4. Oficialniy saut Dergavnoi skugbi statistiki [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 27 May 2018).

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА РЕГИОНОВ

Аннотация. В статье рассмотрена интеллектуальная составляющая инновационного развития экономики регионов и страны. Выделены некоторые аспекты интеллектуального потенциала развития экономики регионов. Проанализировано современное состояние интеллектуального потенциала в стране и в региональном аспекте. Определено, какие регионы страны являются крупнейшими по интеллектуально-инновационному потенциалу, а в каких он снижается. Проанализированы объемы реализации инновационной промышленной продукции в стране и в региональном аспекте. Выделены регионы лидера и регионы аутсайдеры в вопросах инновационного развития экономики. Установлено, что на снижение инновационной активности предприятий в стране повлияли сокращение и реструктуризация крупных промышленных предприятий в результате кризиса, привели к сокращению и ликвидации научных структурных подразделений, лабораторий, патентных подразделений, научно-производственных центров на производствах. Определено, что негативным фактором является неподходящая нормативно-правовая база по осуществлению и регулирования интеллектуальной собственности в Украине. В статье было установлено, что низкий уровень производительности труда в сфере инновационного производства негативно влияет на уровень конкурентоспособности и устойчивого экономического развития государства и его регионов.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, инновации, регион, потенциал, промышленность, наука.

THE INTELLECTUAL COMPONENT OF THE INNOVATIVE MODEL
OF ECONOMIC GROWTH OF THE REGIONS

Summary. The article deals with the intellectual component of innovative development of economy of regions and the country. Some aspects of the intellectual potential of regional economy development are highlighted. It is established that the intellectual component is based on intellectual resources, intellectual capital, transfer of the results of intellectual labor into production activities. It is determined that low state support of the scientific sphere leads to the reduction of development and intellectual achievements. The current state of intellectual potential in the country and in the regional aspect is analyzed. It is determined which regions of the country are the largest in terms of intellectual and innovative potential, and in which regions it is decreasing. The volume of sales of innovative industrial products in the country and in the regional aspect is analyzed. The regions of the leader and the regions of the outsider in the issues of innovative economic development are distinguished. It was found that the decline in innovation activity of enterprises in the country was influenced by the reduction and restructuring of large industrial enterprises as a result of the crisis, which led to the reduction and elimination of scientific structural units, laboratories, patent units, research and production centers in production. It is established that the increase of innovative activity of industrial enterprises occurred in those areas where industry is a priority area of development. The positive trend is explained by the increase in investment funds aimed at innovative development of enterprises. It is determined that a negative factor is the inadequate legal framework for the implementation and regulation of intellectual property in Ukraine. In the article it was found that low level of labor productivity in the sphere of innovative production has a negative impact on the level of competitiveness and sustainable economic development of the state and its regions. The article identifies the need for the development and implementation of appropriate measures to improve the level of productivity, which, in turn, will have a positive impact on household income, and the overall economic development of regions and the country as a whole.

Key words: intellectual property, innovation, region, potential, industry, science.